

Semlegesség. Egy filozófiai esztétika lehetősége a fenomenológiában

© 2018. március (<http://www.cirkart.hu/2018/03/03/semlegesseg-egy-filozofiai-esztetika-lehetosege-a-fenomenologiaban/>)

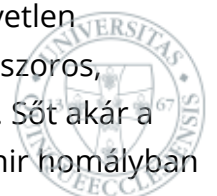
◆ [Popovics Zoltán \(http://www.cirkart.hu/tag/popovicszoltan/\)](http://www.cirkart.hu/tag/popovicszoltan/)

A „semlegesség” avagy a „neutralitás” [Neutralität] Husserl egyik legfontosabb fogalma. Olyan értelemben biztosan az egyik legfontosabb, hogy újra és újra visszatér hozzá. Más és más kontextusban újra és újra előveszi, mintegy reciklálja. Ezek közül a kontextusok közül jó pár inkább a *filozófiához* sorolható, a filozófia klasszikus, nagy problémáit érinti (amilyen pl. az idő vagy a tér stb.), mások viszont kimondottan *esztétikai* relevanciával bírnak (ilyen pl. a kép, a fantázia stb.). Nagyon is úgy tűnhet tehát, hogy a neutralitás épp az, amit keresünk. Egyfajta metszet, közös nevező filozófia és esztétika között. *Avagy a semlegesség filozófiája egy filozófiai esztétika lehetőségéről is beszél.* Sőt nem pusztán egy filozófiai esztétika lehetőségéről, de *lehetetlenségéről* is. Így mindenképpen érdemes közelebbről is szemügyre vennünk.

„Van valami »esztétika« a fenomenológia gyakorlatában”¹ [„Il y a quelque chose d'« esthétique » dans l'exercice de la phénoménologie”] – írja Marc Richir. De mi lehet ez a „valami »esztétika«”? És miért pont a „fenomenológia gyakorlatá”-ban találkozunk vele? Mi ez a „gyakorlat”? Avagy Richir megjegyzése meglehetősen elnagyolt, általános, s legalább ennyire homályos is.

Oskar Becker jóval világosabban s jóval szűkebben is fogalmaz: „Az esztétika a *kat exokhén* fenomenális, a fenomén mint olyan, a jelenség mint jelenség” – írja, majd hozzáteszi: „az esztétikai tárgy esetében az összes »fenomenológiai redukció« »spontán« teljesül; az esztétikai tárgy *ap' automaton* [...] redukált”.²

Vagyis azt láthatjuk, hogy mind a kortárs szerzők – például Richir –, mind Husserl közvetlen tanítványai számára – ilyen például Becker – evidens a fenomenológia és az esztétika szoros, közvetlen kapcsolata.³ *A fenomenológiának mint egy filozófiai esztétikának a felismerése.* Sőt akár a fenomenológiának *mint egy esztétikai filozófiának* a felismerése is. S mindazt, amit Richir homályban hagy, vagyis, hogy mi alapján kapcsolódik egymáshoz a filozófia és az esztétika a fenomenológiában,

Becker világosan kimondja: a *redukció*, a fenomenológiai redukció, az *epokhé* az a „gyakorlat” [exercice], ami alapján „van valami »esztétika«” a fenomenológiában. S miközben Husserl és Husserl tanítványai is meglehetősen ambivalensen viszonyulnak a redukcióhoz mint módszerhez, annak megvalósíthatóságához,⁴ az esztétika mintegy ’egy csapásra’ megoldja ezeket a problémákat. Jól mondja Becker, „az esztétikai tárgy” minden külső beavatkozás – módszer, akarat, reflektáló tudat stb. – nélkül *eleve, automatikusan, kat exokhén* redukált. A műalkotás maga a *léttételezés felfüggesztése*, zárójelbe tétele *per definitionem*. Egy tárgy épp attól és azért, *csak* attól és azért lehet „esztétikai tárgy”, mert *eleve, automatikusan, per definitionem* felfüggesztjük a „realitás”-át [Realitát]. Mert nem ijedünk meg a festett oroszlántól, nem ugrunk el a filmvásznon felénk száguldó vonat elől. De ennyire egyszerű lenne mindez? Fenomenológia = redukció = esztétika? Richir – meggyőződése – nem véletlenül fogalmaz *homályosan*. Nem véletlenül nem mondja ki azonnal az epokhét.⁵ Egyrészt azért nem, mert ez így túlon túl is szűk a számára. Már maga az epokhé is túlon túl szűk a számára, s legszívesebben egy túlzó, túlzott – „hiperbolikus” – epokhéről beszélne.⁶ Másrészt mire megyünk azzal, ha az esztétika oldja meg a fenomenológia vagy akár a filozófia módszertani problémáját? Ez esetben az esztétika nem lesz több, nem lesz más, mint a filozófia *eszköze*. Egy filozófiai módszer, eljárás stb. Richir nemhiába fogalmaz jóval *általánosabban* is, mint Becker. Nem szeretné sem az esztétikát leszűkíteni a redukcióra, és persze magát a fenomenológiát sem, s azt pedig végképp nem szeretné, hogy az esztétika egy jól működő – *evidens, automatikus* – eszköz legyen a filozófiai megismerés szolgálatában. Egyáltalán nem akarja, hogy az esztétika egy *ancilla philosophiae*-vé váljon.

Ha azt szeretnénk, hogy az esztétika ne legyen a fenomenológia szolgálóleánya, nem pusztán a fenomenológia és az esztétika viszonyát kell újragondolnunk, de magát a fenomenológiai redukciót is újra kell gondolnunk. Ha megnézzük Husserl hagyatékából előkerült művészeti tematikájú feljegyzéseit, a *Fantázia, képtudat, emlékezet*,⁷ azt láthatjuk, hogy már nem a redukció, nem az epokhé az, ami leggyakrabban kapcsolódik a művészethez, hanem a „*semlegesség*” [Neutralität]. A semlegesség nem azonos az epokhéval. A neutralitás jóval több Husserl számára, mint egy filozófiai módszer. Jóval tágabb, általánosabb is. És persze jóval homályosabb is. A neutralitás, ha egy epokhé is, sokkal inkább egyfajta „hiperbolikus epokhé”.⁸ Husserl számára épp a fenomenológiai *redukció* problémássága lesz az, ami az *epokhé*, a redukció újragondolásához elvezet, ami a redukciót – immáron annak kitágításaként, újraértelmezéseként – sokkal inkább egy *semlegességnek* fogja tekinteni.

A redukció Husserl számára egy „*modifikáció*” [Modifikation].⁹ Egy módosulás, egy módosult tudat. Csakhogy Husserl számára kétféle modifikáció létezik. Egyrészt beszél „*reproduktív modifikáció*”-ról [reproduktive Modifikation], másrészt viszont „*eredendő modifikáció*”-ról [ursprüngliche Modifikation] is tud.¹⁰ Ez utóbbit „*intencionális modifikáció*”-nak [intentionale Modifikation] avagy „*eredendő módosulás*”-nak [ursprüngliche Abwandlung] is nevezi.¹¹ Könnyedén beláthatjuk, nagyon nem mindegy, milyen módosulásként értelmezzük az epokhét. Ahogyan az sem, hogy *milyen módosulásként értjük a művészetet!* Husserl számára a „*visszaemlékezés*” [Wiedererinnerung] például egy reproduktív módosulás. Egy *korábban* már átélt, velünk már megtörtént jelen-pillanat *utólagos* visszahozása a tudatba, visszakeresése az emlékezetben. A redukció mint módszer, mint egy „szigorú tudomány” módszertana, mint a „teoretikus beállítódás” szintén csak egy ilyen reproduktív – utólagos – modifikáció lehet. Ha viszont a műalkotást *reproduktív modifikációként* értjük, azt pusztán egy újra-megjelenítéssé, egy pusztán re-produkcióvá, egy „leképezés”-sé [Abbildung] silányítjuk. Egy tiszta

reprezentációvá egyszerűsítjük. Látszattá tesszük. Sőt ugyanez lesz igaz a fenomenológiára is: az észlelés puszta látszatává válik; utólagos, „másodlagos”, „szekunder” ügyeskedésévé a tudatnak. Azaz a reproduktív modifikációként értett *filozófia* és *esztétika* ugyanabba a zsákutcába kerül. Egy látszatvilág fogságába. A husserli „déliabáb”-ok, a descartes-i démonok fogságába. Sem a filozófia, sem a művészet számára nem járható a reproduktív modifikációként értett redukció útja. Becker nemhiába beszél „*ap' automaton*” módosulásról. Ez az *automatikus* modifikáció lesz a Husserl által leírt *eredendő* modifikáció: amikor már nem utólagosan, nem egy akaratlagos, reflexív tudat aktusaként módosul valami, hanem eleve, eredendően az – amikor „*előre/eleve adottan*” [vorgegeben] az.¹² Amikor már nincs egy eredendőbb, módosulatlan, primér állapota az adott jelenségnek. Tehát valójában nem is az a legsúlyosabb probléma, hogy megvalósítható-e a fenomenológiai redukció, ahogyan nem is az, hogy a filozófia vagy a művészet valósítja-e meg *kat exokhén* módon, hanem az, hogy *hogyan* értjük a redukciót. Mert ha a redukció bár megvalósul, de reproduktív módosulásként valósul meg, féltő, hogy az puszta látszattá tesz mindent. Mind a filozófiát, mind a művészetet üres déliabábbá változtatja. Husserl másik kedvenc hasonlatával: viaszbabává egy panoptikumban. Innentől pedig teljesen mindegy, hogy az a filozófia vagy az esztétika viaszbabája. Avagy magához a redukcióhoz kötődő közhelyeinket, magát a redukciót is újra kell gondolnunk.

Az „eredendő modifikáció” fogalma is már a redukció újragondolása. De még mielőtt ebbe belemennénk, szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy ez az egész redukció-, modifikáció-probléma milyen erősen kötődik az időhöz.¹³ Az *előtte* és az *utána*, a redukció tárgya és aktusa, egyáltalán nem gondolható el az *idő* nélkül. Ahogyan a reproduktív és az eredendő modifikáció különbsége sem. De hogyan képzeljük el ezt az „eredendő modifikáció”-t? Avagy milyen időfogalom felől nyílik lehetőség ennek az „előre/eleve adott” módosulásnak a leírására? Az intenció Husserl számára nem egy olyan tudat, mely jól-rosszul elvan önmagában, tiszta tudatként, majd időnként tárgyak felé fordul, tárgyakra irányul, s akkor tárgytudattá lesz. Az *intencionalitás* Husserl számára épp azt jelenti, hogy *nincs* tiszta tudat. Nincs egy tárgytudat előtti puszta öntudat, hanem minden tudat már eleve tárgytudat! Azaz az intencionalitás maga is egy eredendő modifikáció. Éppen ezért hívja Husserl az eredendő modifikációt „*intencionális modifikáció*”-nak is. Azaz az eredendő módosulás épp azt jelenti, hogy *nincs egy tiszta, modifikálatlan állapot* – ahogyan tiszta tudat sincs. Avagy az idő felől tekintve, a modifikációt *nem előzi meg* egy modifikálatlan – tiszta – állapot. Husserl nem véletlenül gondolja az időt is intencionalitásnak. A „*retenció*” és a „*protenció*” épp egy intencionális avagy eredendő modifikáció. Nem egy korábbi – tiszta – jelen elhúzódása a retenció. Ahogyan nem is a tiszta jelen előrenyúlása a protenció. A retenció és a protenció, a múlt és a jelen eleve körülöleli a jelent. A múlt és a jövő a jelen „*lehetőségfeltétel*”-e [condition de possibilité] – írja Bernet és Richir is.¹⁴ Olyan „*üstökös csóva*” [Kometenschweif], mely körülöleli a jelent.¹⁵ Husserl meggyőződése, hogy nincs jelen múlt, ahogy jövő sem jelen nélkül. A jelen maga is egy „*viszony/vonatkozás*” [Relativ], maga is relatív.¹⁶ Tehát azt láthatjuk, hogy az eredendő – intencionális – modifikáció olyan, mint a retenció és a protenció. Egy eredendő – nem visszaemlékezésésként értett – „*primér emlékezet*” [primäre Erinnerung].¹⁷ Egy olyan emlékezet, melyet nem előzött meg a tiszta jelen. Avagy egy olyan megjelenítés, amit nem előzött meg a puszta prezencia. Egy nem reprezentatív, nem látszatszerű megjelenítés.¹⁸ Vagyis egy olyan fenomén, mely mögül már sohasem varázsolható elő a puszta dolog. Egy magábanvaló.¹⁹

¹ Richir, Marc, *Fragments phénoménologiques sur le langage*, Grenoble, Millon, 2008. 8. o.

² Becker, Oskar, „A szép esendősége és a művész kalandja. Ontológiai vizsgálódás az esztétikai fenomének birodalmában”, in Bacsó Béla (szerk.) *Fenomén és mű. Fenomenológia és esztétika*, Budapest, Kijárat, 2002. 13–14. o. Becker itt közvetlenül Husserl szóbeli megjegyzéseire hivatkozik!

³ Becker tanulmánya 1929-es!

⁴ Lásd például Merleau-Ponty redukció-kritikáját vagy Richir megjegyzését: „a tiszta fenomenológia lehetetlennek tűnik.” (Richir, Marc, *Méditations phénoménologiques. Phénoménologie et phénoménologie du langage*, Grenoble, Millon, 1992. 14. o.)

⁵ Sőt elve már a „van”-nak a kimondását is visszavonja, kikerüli a létigét, az „est”-t, helyette inkább az „il y a”-t használja.

⁶ A „hiperbolikus epokhé” [époque hyperbolique] Richir egyik legfontosabb fogalma (Richir: *Méditations phénoménologiques*, 81. és 89. o.). A hiperbolikus epokhé Richir számára maga a redukció, az epokhé *kritikája* is. A redukció kitágítása is. Eltávolítása egy szűken vett tudat, reflektáló, megismerő tudat, egy szűken vett módszer, eljárás logikájától.

⁷ Husserl, Edmund, *Phantasie, Bildbewußtsein, Erinnerung*, Den Haag, Nijhoff, 1980. (*Husserliana*, XXIII.). Magyarul: Uő. „Fantázia, képtudat, emlékezet”, in Bacsó Béla (szerk.) *Kép, fenomén, valóság*, Budapest, Kijárat, 1997. A *Fantázia, képtudatot* Becker nyilván nem láthatta (egyedül Finkről tudható, hogy legalább részben ismerhette a hagyaték ezen részét).

⁸ Richir sohasem nevezi közvetlenül hiperbolikus epokhénak a neutralitást, miközben számos esetben beszél hiperbolikus epokhéről a semlegesség tárgyalása során.

⁹ A fenomenológiai redukció, az epokhé Husserl szövegeiben jóval későbbi, mint az intencionalitás fogalma. De még az 1905-ös időelőadásoknál is későbbi. Először *A fenomenológia ideájában* (1907) és *A filozófia mint szigorú tudományban* (1910) jelenik meg.

¹⁰ Husserl, Edmund, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (unveränderter Nachdruck der 2. Auflage 1922), Tübingen, Niemeyer, 2002. 82–83. o., *HUA*, XI. 290. o.

¹¹ Husserl, Edmund, *Erfahrung und Urteil* (Red. und hrsg. von Ludwig Landgrebe), Hamburg, Meiner, 1999. 122. o., *HUA*, XV. 543–544. és 107. o. Máshol ezt az eredendő, azaz intencionális módosulást „*korrelatív konstitúció*”-nak [korrelative Konstitution] nevezi (*HUA*, X. 375. o.).

¹² Husserl, *Erfahrung und Urteil*, 54–55. o., *HUA*, XV. 294. o.

¹³ Egyáltalán nem véletlen, hogy a fenomenológiai redukció problémája közvetlenül az időelőadások után merül fel Husserl számára.

¹⁴ Bernet, Rudolf, *La vie du sujet. Recherches sur l'interprétation de Husserl dans la phénoménologie*, Paris, PUF, 1994. 116. és 118. o. Uő. *Conscience et existence*, Paris, PUF, 2004. 13–14. o. Richir, Marc, *Phantasia, imagination, affectivité*, Grenoble, Millon, 2004. 83. o.

¹⁵ *HUA*, X. 35. o.

¹⁶ *HUA*, X. 175. o.

¹⁷ *HUA*, X. 35–36., 379–380. és 324–326. o.

¹⁸ Ezt a nem reprezentatív, nem látszatszerű megjelenítést, amit nem előzött meg a pusztá prezencia, Husserl „*prezentifikáció*”-nak [Vergegenwärtigung] fogja nevezni.

¹⁹ A fenomenológia felől újragondolt Kanthoz lásd Dufrenne, Mikel, *La notion d'a priori*, Paris, PUF, 1959.

Az *Eszmék* 1913-ban ezt az eredendő modifikációt fogja „*inaktualitásmodifikáció*”-nak [Inaktualitätsmodifikation] nevezni.²⁰ Más helyeken pedig „*neutralitásmodifikáció*”-nak [Neutralitätsmodifikation] hívja.²¹ Az *Ideen* számára, ha van is még valamilyen fenomenológiai redukció, az már csak egy *eredendő – intencionális – módosulás*, egy olyan „*korrelatív konstitúció*” lehet, mely nem utólag, hanem *eleve/előre adottan* járul hozzá a jelenségekhez. Például a temporalitáson keresztül. Ez a *vorgegeben* – nagyon erősen temporalizált – *redukció* az, amit Husserl majd *neutralitás*nak nevez. De legalábbis, amit a neutralitásba is beleért. A semlegesség, a semlegességmodifikáció ennyiben pedig már nem a redukáló tudat – utólagos – aktusa, sokkal inkább egy olyan *nem-jelenlét*, egy olyan *távollét-tapasztalat*, mely magának az észlelésnek is elvitathatatlan része.²² Ugyanakkor csak ez az *eredendő – intencionális – módosulás mint neutralitás*

lehet egyedül alkalmas a művészet, egy nem látszatszerű, nem délibábszerű művészet jellemzésére is. Husserl számára a fantázia és a kép egy kettős tudat. „A tudat megduplázódása” [Verdoppelung des Bewußtseins].²³ A „jelenlét” [Gegenwart] és a „nem jelenlévő” [nicht gegenwärtig] kettős tudata.²⁴ A jelenlét és távollét kettős, megduplázódott tudata. *Prezencia és abszencia „szimultaneitás”-a* [Gleichzeitigkeit] és „koegzisztenciá”-ja [Koexistenz].²⁵ A módosított és a modifikáció szimultán, koegzisztens megjelenése.²⁶ Szó szerint a jelenlét, a léttételezés felfüggesztése, redukciója, epokhéja. Csakhogy egy együttes, eredendő modifikáció. Szimultán, koegzisztens modifikáció. Korrelatív neutralizáció. A festett oroszántól nem *előbb* megijedünk, majd *utána* – mivel nem tépett szét és túléltük a találkozást – rájövünk, hogy az kép csupán, ahogyan a filmvásznon felénk dübörgő vonat elől sem ugrunk fel *előbb*, majd ülünk vissza a helyünkre *azután*, hanem előre, eleve képnek tekintjük. Szimultán, koegzisztens módon modifikálnak. Olyan neutralitásnak, mely prezencia és abszencia mintegy „együttes követelmény”-e [Mitforderung] – írja majd később Husserl.²⁷ Gyakorlatilag jelenlét és távollét eme együttes követelménye mint neutralitás az, amit Husserl a *Fantázia, képtudatban „fiktum”-nak* nevez. Amikor nem ijedünk meg egy pillanatra sem a képtárban, s a moziban sem azt várjuk, mikor kell felugranunk a helyünkről.

Csakhogy az inaktualitás- avagy neutralitásmodifikáció nem pusztán a temporalitást, a fantáziát és a képet jellemzi, de jelenlét és távollét együttes követelménye legalább még egy nagyon fontos helyen felbukkan a fenomenológiában. Ez pedig az *interszubsjektivitás* problémája. Az *idegenség, a más, a másik* problémája. Husserl számára a másik ember nem egy *alter ego*.²⁸ Az idegen nem úgy konstituálódik, hogy előbb megalkotjuk önmagunkat, majd a magunk mintájára a másikat. Husserl egy „együtt-jelenné-tétel”-ről [Mitgegenwärtig-machens] beszél.²⁹ Sőt mivel a másik jelene sohasem lesz, lehet az én jelenem, ezért az valamilyen „eredendően hozzáférhetetlen” [originaliter/original Unzugängliche] is a számomra.³⁰ Sőt egyfajta eredendő „múlt”-szerűség [Vergangenheit] is.³¹ Egy nem-jelenlét, a *távollét* jellemzi. A távollét együtt-jelenné-tétele jellemzi. Azaz az idegen, a más, a másik Husserl számára egy *eredendő modifikáció!* Egy olyan *neutralitás*, melyet nem előzött meg, sohasem előzött meg az én, az én önjelenlétének tiszta aktualitása. Előre, elve adott, *intencionális modifikáció*. Az a semlegesség, mely valamilyen „együttes követelmény”-ként járul hozzá az énhez.³² Az, amit Husserl először „ad-” majd később „*apprezentáció*”-nak [Appräsentation] nevez.³³ Vagyis azt láthatjuk, hogy a neutralitásnak – az időn és a művészetén kívül – legalább még egy nagyon fontos területe van, ez pedig a *másik*. Az *interszubsjektivitás* területe. Avagy az „*ap' automaton*” redukció nem pusztán a műalkotás, de legalább ennyire a temporalitás, sőt legalább ennyire az interszubsjektivitás sajátossága is. Éppen ezért tűnhet úgy, hogy a semlegesség valamilyen módon a *filozófia* – egy temporalitás- és interszubsjektivitás-filozófia – és a *művészet* közös lehetősége is. Egy *filozófiai esztétika* lehetősége is. Ezért tűnhet úgy, hogy a redukció, illetve annak kitérítése semlegességgé valamilyen módon a filozófia és a művészet közös magyarázatául, sőt közös kulcsául is szolgálhat. Csakhogy ha figyeltünk, azt is láthattuk, hogy a semlegesség – már maga a redukció is – Husserl számára mindig valamilyen „távollét”-et [Absenz/Abwesenheit] feltételez a „jelenlét” [Präsenz/Anwesenheit] mellett. Sőt egy *redukálhatatlan, konstitutív távollétet* feltételez. Azt feltételezi, hogy a múlt és jövő távolléte, a festett oroszán távolléte, a másik ember távolléte sohasem kiküszöbölhető. Épp ez a kiküszöbölhetetlen, redukálhatatlan távollét konstituálja mind az időt, mind a művészetet, mind a másikat. Csakhogy ez mégsem jelenti azt, hogy a temporalitás, a művészet vagy az interszubsjektivitás ugyanolyanná válna. Nem jelenti, hogy azonossá válnának. Ugyanis a *távollét*, a nem-jelenlét épp a *jelen (ön)azonosságát is felfüggeszti!* Magát az azonosságot függeszti fel. Vagyis bármennyire is úgy

tűnhet, hogy a *semlegesség, a neutralitás – a kiküszöbölhetetlen távolság, a távollét – a közös a filozófia és az esztétika között, ugyanez a neutralitás – a távolság, a távollét – az is, ami a nem-azonosságuk, a különbözőségük forrása is egyben!*

Vagyis azt láthattuk, hogy a semlegesség – a távollét semlegesség – egy olyan kristály, egy olyan prizma Husserl kezében, mely újra és újra megtöri, eltéríti – dehomogenizálja, szétszórja, sőt „disszeminálja”³⁴ – a beeső fényt. Ugyanannak a jelenségnek más és más összetevőit, aspektusait mutatja fel, úgy, ahogyan a prizma bontja szét a fényt a szivárvány színeire. A neutralitás szivárványának színei pedig a temporalitás, a temporális észlelés, a fantázia és kép, valamint az idegen, a másik lesznek. *Nem azonos* neutralitások, *mégis ugyanannak* a neutralitásnak – ugyanannak a prizmán megtörő fénynek – a szóródásai. Avagy az epokhé, a redukció, a semlegesség sohasem pusztán csak *összeolvasztja* a filozófia és az esztétika problémáit, sokkal inkább, újra és újra *szét is szórja* azokat. A neutralitás mintegy ’egyszerre’ szolgál egy filozófiai esztétika *lehetőségeként* és *lehetetlenségéként* is. A filozófiai esztétika lehetőségének és lehetetlenségének – Husserl nyelvén – „komposszibilitás”-a [Kompossibilität] ez.³⁵ Richir kifejezésével pedig egyfajta „*transzposszibilitás*” [transpossibilité].³⁶ Richir épp emiatt a szóródás miatt, emiatt a kom- és transzposszibilitás miatt fogalmaz majd jóval homályosabban, bár jóval általánosabban is, mint Becker, amikor a filozófia és az esztétika viszonyáról beszél. Amikor egy filozófiai esztétika megvalósíthatóságáról beszél. Ugyanakkor meggyőződése, hogy mind a filozófia, mind az esztétika igenis ’jól jár’ ezzel a *lehetetlen lehetőséggel*. Azért is jár jól, mert így – *minimalice* – egy gazdagabb fenoménhez, egy többértelműbb jelenséghez jutunk, mintha *csak* a filozófiai esztétika lehetőségéről vagy *csak* a lehetetlenségéről tudnánk beszámolni. Még akkor is, ha ez tovább bonyolítja a beszédet. S nem tudjuk egyértelműen rávágni: fenomenológia = redukció = esztétika. Nem tudjuk egyértelműen rávágni, hogy a semlegesség egy filozófiai esztétika lehetősége. Mindig hozzá kell tennünk: legalább ennyire a lehetetlensége is.

²⁰ Husserl, *Ideen*, 61–62. o.

²¹ Uo. 222–223. o. Összekapcsolását az „*inaktualitás*”-sal lásd 232. o. A „neutralitásmodifikáció” és a „felfüggesztés”, a „zárójelbe tétel”, azaz a *redukció* összekötését pedig 222. o. De ugyanígy a „*fantáziá*”-val is összefüggésbe hozza Husserl: 224. o.

²² Ilyen nemcsak az idő, de például a „*horizont*” is Husserl számára. A „neutralitásmodifikáció” és a „*nemlét*” [Nichtsein], a távollét összekapcsolását ld. Husserl, *Ideen*, 222. és 226. o.

²³ HUA, XXIII. 32. o.

²⁴ HUA, XXIII. 67–68. o.

²⁵ HUA, XXIII. 78. és 69. o. Ugyanakkor a koegzisztencián keresztül ebben a *jelenlét-távollétben* a *teret* is vegyük észre. Egy *spacio-temporalitást* is vegyünk észre. Ehhez lásd Richir, Marc, „*Synthèse passive et temporalisation/spatialisation*”, in Escoubas, Éliane – Richir, Marc (szerk.) *Husserl*, Grenoble, Millon, 2004.

²⁶ A „szimultaneitás” egyáltalán nem jó szó. Mert a szimultaneitás maga is egy jelent, a jelen azonosságában való egy-idejűséget feltételezi. Éppen ezért Waldenfels egy „*aszinkron*”, „*inkomposszibilis szimultaneitás*”-ról beszél (Waldenfels, Bernhard, „A lét szétrobbanása”, in Bacsó Béla (szerk.) *Kép, fenomén, valóság*, Budapest, Kijárat, 1997. 185., 187. és 189. o.), Richir pedig egy „*proto-idő*”-t [proto-temps] emleget (Uő. *Méditations phénoménologiques*, 162. o.).

²⁷ HUA, XIV. 4–5. o.

²⁸ Még annak ellenére sem, hogy Husserl maga is használja ezt a kifejezést (HUA, I. 122. o.).

²⁹ HUA, I. 139. o.

³⁰ HUA, I. 143–144. o.

³¹ HUA, I. 145 o.

³² A „Mitforderung”-ot Husserl épp az interszubbjektivitás kapcsán mondja ki.

³³ Az „apprezentáció” terminusát Husserl 1916-tól használja. Korábbi alakjai az „adprezencia” [Adpräsenz], de a „komprezencia” [Kompräsenz] is (lásd HUA, XIII. 26–29. és 33. o.).

³⁴ Richir, *Méditations phénoménologiques*, 198. o. és Richir, Marc, *La crise du sens et la phénoménologie*, Grenoble, Millon, 1990. 184. o.

³⁵ HUA, I. 107–108. és 114. o.

³⁶ Richir Maldiney nyomán beszél „transzpasszibilitás”-ról vagy még inkább „transzpasszibilitás”-ról [transpassibilité] (Richir, *Méditations phénoménologiques*, 48., 49., 50. és 53. o.).

(<http://www.facebook.com/sharer.php?u=http://www.cirkart.hu/2018/03/03/semlegesseg-egy-filozofiai-esztetika-lehetosege-a-fenomenologiaban/>)

(mailto:?)

subject=Semlegesség.%20Egy%20filozofiai%20esztetika%20lehetősége%20a%20fenomenológiában&body=%20http://www.cirkart.hu/2018/03/03/semlegesseg-egy-filozofiai-esztetika-lehetosege-a-fenomenologiaban/)

📁 [Tanulmány \(http://www.cirkart.hu/category/tanulmany/\)](http://www.cirkart.hu/category/tanulmany/)

[Főoldal \(http://www.cirkart.hu\)](http://www.cirkart.hu) [Archívum \(http://www.cirkart.hu/archivum/\)](http://www.cirkart.hu/archivum/)

[Galéria \(http://www.cirkart.hu/page-galeria/\)](http://www.cirkart.hu/page-galeria/) [Szemle \(http://www.cirkart.hu/category/szemle/\)](http://www.cirkart.hu/category/szemle/)

[Tanulmány \(http://cirkart.hu/category/tanulmany/\)](http://cirkart.hu/category/tanulmany/)

Cirka Művészeti Folyóirat | Kiadó: Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar

Felelős kiadó: Prof. Dr. Lakner Tamás | Főszerkesztő: [Hrubi Attila](mailto:Hrubi%20Attila)

(<mailto:%68%72%75%62%69%2e%61%74%74%69%6c%61@%67%6d%61%69%6c.%63%6f%6d>)

Szerkesztőség: Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, H-7622 Pécs, Zsolnay Vilmos u. 16.

+36 72 501 540 /22875 | [cirkart.hu \(http://cirkart.hu\)](http://cirkart.hu) | art.cirka@gmail.com

(<mailto:%61%72%74%2e%63%69%72%6b%61@%67%6d%61%69%6c.%63%6f%6d>) | ISSN 2498-7069

[WordPress \(http://wordpress.org/\)](http://wordpress.org/) | Téma: [Zircone \(http://www.iris-studio.es\)](http://www.iris-studio.es/) | Grafika: [Simon Ádám \(http://adamsimon.hu\)](http://adamsimon.hu)